

UPPSALA
UNIVERSITET

NCK NATIONELLT CENTRUM
FÖR KVINNOFRID

UTDRAG UR NCK-RAPPORT 2010:02 / ISSN 1654-7195

ANTOLOGI – Sju perspektiv på våldtäkt

Våldtäkt – ett globalt perspektiv

Gerd Johnsson-Latham

Våldtäkt – ett globalt perspektiv

Gerd Johnsson-Latham

Våldtäkter förekommer i alla länder, inom alla grupper, religioner och samhällsklasser och är huvudsakligen kopplat till mäns våld mot kvinnor och frågor om makt, kontroll och syn på kvinnors och mäns sexualitet. Flera studier visar att våldet är mer omfattande i samhällen där kvinnors mänskliga rättigheter är särskilt ifrågasatta eller negligerade.¹ Sexuellt våld är en del av könsrelaterat våld och gränserna mellan fysiskt, psykiskt och sexuellt våld är ofta flytande. En av WHO:s undersökningar från 2005 visar att kvinnor ofta utsätts för *både* fysiskt och sexuellt våld – vilket även kallas sexualiserat våld.² WHO öppnar för en bred definition av sexuellt våld som en del av den maktordning som diskriminerar kvinnor.³

FN:s generalsekreterare definierar i sin rapport till FN:s generalförsamling hösten 2006 våldet som det grövsta uttrycket för bristande jämställdhet mellan könen – och som grundbulen i det system som upprätthåller kvinnors underordning och mäns överordning. Rapporten konstaterar även att våldet gör redan fattiga människor än mer utsatta.⁴ Våld mot kvinnor är också den viktigaste frågan för icke-statliga kvinnoorganisationer världen över.⁵

Generalsekreteraren konstaterar att våld mot kvinnor inte är något oundvikligt utan att det kan minskas om det finns vilja och politiska resurser. Ett stort problem på många håll i världen är dock att våld och förtryck mot flickor och kvinnor kan vara statligt sanktionerat och/eller socialt accepterat. Förövare av våld mot kvinnor förblir ofta ostraffade, bland annat på grund av att anklagade förövare inte ställs inför rätta. I flera länder utsätts också våldtagna kvinnor för sexuella övergrepp av de poliser de sökt skydd hos, samtidigt som kvinnorna riskerar att förkastas av sina egna släktingar för den skam de anses ha ådragit familjen.⁶ Som WHO påpekar är det våldtäktsoffren som tvingas bära skammen – inte förövarna; en skam som har liknats vid den som länge omgärdat hiv/aids.⁷

Problemets omfattning

Det finns stora mörkertal och osäkerhet när det gäller omfattningen av våldtäkter och andra former av mäns våld mot kvinnor. Detta gäller särskilt i ett globalt perspektiv då variationerna är stora mellan länders olika definitioner av vad som utgör en våldtäkt eller ett övergrepp. FN beräknar dock att var tredje kvinna på jorden utsätts för våld någon gång under sin livstid och att var femte kvinna någon gång i sitt liv utsätts för våldtäkt eller försök till våldtäkt.⁸ Ett mer okänt och ouppmärksammat faktum är att över 100 miljoner flickor "försvunnit" genom abortering av flickfoster och mord på spädbarn under de senaste decennierna, främst i Kina och Indien.⁹ Siffrorna synliggör våldets enorma omfattning och innebär att våld mot kvinnor och flickor skördat fler offer än alla väpnade konflikter under 1900-talet, de två världskrigen inberäknade.¹⁰

FN:s barnfond Unicef betecknar våld mot kvinnor som en global pandemi, det vill säga en epidemi som sprids över en eller flera världsdelar.¹¹ Världsbankens rapport *Women and Violence* uppskattar att våld mot kvinnor leder till att cirka 3,5 miljoner kvinnor och flickor dödas varje år. I hälften av alla mord på kvinnor är förövaren deras partner.¹² Ofta utsätts kvinnor för våld redan i tidig ålder, när de är under 15 år. Utöver det faktiska våldet förekommer även hot om våld samt förtryck i en omfattning som är svår att fastställa och bevisa. WHO påpekar att våldet ofta ger upphov till depression, självförakt och rädsla hos offren. Liknande symptom drabbar barn som blir vittnen till våld.¹³

WHO beräknar att män är förövare i fråga om nästan allt våld, 90 till 95 procent, i krig såväl som i fredstid.¹⁴

En halv miljon kvinnor och tonårsflickor dör varje år i samband med (ofta önskad) graviditeter. Många av offren är tonårsflickor som utsätts för våldtäkter eller tvångsäktenskap i tidig ålder och de förvägras tillgång till preventivmedel. För tonårsflickor – och alla kvinnor i fertil ålder globalt sett – är graviditeter den största dödsorsaken. WHO konstaterar i en rapport från 2009 att för fattiga kvinnor på södra halvklotet är varje graviditet förknippad med dödsfara. Bara i Afghanistan dör en av åtta gravida kvinnor.¹⁵ Miljontals flickor och kvinnor dör också i hiv/aids efter att ha blivit våldtagna eller sedan de smittats av makar som haft utomäktenskapliga relationer.¹⁶

Även i väpnade konflikter är det främst heterosexuella flickor och kvinnor som utsätts för det våld och de sexuella övergrepp som ofta ökar under konflikter.¹⁷ Situationen i Demokratiska republiken Kongo (DRK) är ett samtida och mycket aktuellt exempel på sexuellt våld i väpnade konflikter.¹⁸ WHO menar att 40 000 kvinnor våldtogs under konfliktens första fem år. FN:s säkerhetsråd uppskattar att 200 000 fall av sexuellt våld dokumenterats sedan 1996, men understryker att detta är lågt räknat.¹⁹ FN:s före detta speciella rapportör om våld mot kvinnor, Yakin Ertürk, menar att det grävsta våldet mot kvinnor i dag finns i DRK, och i en intervju beskriver hon det sexuella våldet som det värsta hon någonsin har sett.²⁰

Orsaker till våldet

”Vardagsvåldet” som bland annat inbegriper sexuellt våld drabbar främst kvinnor i nära relationer och är ofta kopplat till och syftar till att vidmakthålla den underordnade ställning kvinnor har i förhållande till män. Denna underordning och sårbarhet för kvinnor som grupp bottnar i sociala konstruktioner som innebär att kvinnor i högre utsträckning än män saknar ekonomiska resurser, och även rätt till vårdnad av barn och rätt att leva ensamstående utan män.²¹

Våld mot kvinnor har också sin grund i en dubbelmoral som begränsar kvinnors men inte mäns sexualitet. Patriarkala föreställningar om att pojkar och män är mer värda än flickor och kvinnor gör att mannen framställs som norm och rättighetsbärare bland annat i frågor om makt och sexualitet. Dessa föreställningar präglar vad som uppfattas som ”kultur”, ”tradition” och ”värderingar” i ett samhälle. Fundamentalistiska strömningar inom alla religioner har inneburit att tolkningar av religiösa traditioner använts för att sanktionera mäns överordning och tolkningsföreträde visavi kvinnor. Detta har i flera länder i Sydasien och Afrika lett till att våldet mot kvinnor ökat och att exempelvis sexualbrottsförövare bestraffats i ännu mindre utsträckning än tidigare.²² Sammantaget försvårar detta på många håll möjligheterna för kvinnor att bli trodda när de berättar om våld, hot och sexuella övergrepp och lägger även hinder i vägen för möjligheter att avsätta resurser för att åtgärda våldet.²³

Det extrema våldet består dels av kriminaliserat våld såsom människohandel för sexuella ändamål, dels av våld som är accepterat/sanktionerat i vissa samhällen, såsom mord på småflickor, könsstympning, våld i hederns namn och våld mot homo- och bisexuella samt transpersoner.²⁴ Även de tortyrliknande våldtäkter och sexuella övergrepp som förekommer i många väpnade konflikter utgör en form av extremt våld mot kvinnor.

Kvinnors underordnade ställning och brist på egendom och inkomst är i många fattiga familjer en grundorsak till att kvinnor inte kan bryta upp från våldsamma män eftersom de då riskerar att bli utstötta, vilket i sin tur kan innebära ökad fattigdom och risk för att bli tvingade till prostitution. Detta förhållande har föranlett Unicef att i en rapport om flickors villkor i Sydasien tala om att kvinnor inte har, utan ”är”, egendom.²⁵

Globala regelverk

Våld mot kvinnor, inklusive våldtäkt – som i praktiken oftast utövas av män mot kvinnor – behandlades länge som en intern familjeangelägenhet, och ibland som en fråga om kvinnors hälsa. Språkbruket visade också på en ovilja i beslutande kretsar att peka ut män som förövare, genom tal om ”våld i hemmet”, ”våld i familjen” och ibland ”våld mot kvinnor”. Könsrelaterat behandlas inte i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter som antogs i FN år 1966²⁶ och inte heller i CEDAW, FN:s ”kvinnokonvention”, som antogs 1979.²⁷ CEDAW kompletterades

år 1992 med ett rådgivande yttrande (som i motsats till konventionen inte är juridiskt bindande) från den kommitté som övervakar konventionens efterlevnad. I yttrandet anges att det allmänna förbudet mot könsdiskriminering också ska omfatta könsrelaterat våld, oavsett om våldet utförs av privatpersoner eller personer i offentlig tjänst.²⁸

FN:s deklaration om våld mot kvinnor som antogs 1993 definierar våld mot kvinnor enligt följande: "Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, samt hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet".²⁹ Deklarationen anger att våld mot kvinnor kan utgöra en kränkning av kvinnors mänskliga rättigheter och att stater måste motverka våldet bland annat genom de åtaganden som fastslås vad gäller "due diligence", det vill säga att staterna är skyldiga att straffrättsligt reglera samt motverka och beivra kränkningarna.³⁰ Stater anmodas också stödja offer och avsätta tillräckliga resurser för arbete mot våld mot kvinnor.³¹

Slutdokumentet från FN:s världskonferens om de mänskliga rättigheterna i Wien 1993 och inrättandet av en specialrapportör om våld mot kvinnor, dess orsaker och konsekvenser under FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna innebar ett genombrott i frågan om våld mot kvinnor. Beslutet bekräftade att våld mot kvinnor är att betrakta som en angelägenhet för världssamfundet och kopplat till FN:s kärnområde: upprätthållandet av respekten för de mänskliga rättigheterna. Wiendokumentet definierar våld mot kvinnor som allvarliga kränkningar vilka inskränker eller helt upphäver kvinnors mänskliga rättigheter.³²

Handlingsplanen från FN:s fjärde världskonferens i Beijing 1995 bygger vidare på deklarationen mot våld mot kvinnor och anger att våld mot kvinnor under hela livscykeln omfattar mord på nyfödda flickor, sexuella övergrepp, könsstympning, fysiskt, psykiskt och sexuellt våld inom äktenskapet samt våld mot änkor och äldre kvinnor. I Beijingdokumentet markeras också att för många kvinnor förvärras utsattheten genom att de utsätts för multipel diskriminering till följd av klass, etnicitet, sexuell läggning, funktionsnedsättning med mera. Planen slår fast att våld mot kvinnor återspeglar bristande jämställdhet. I handlingsplanens inledande avsnitt markeras vidare att ingen stat har rätt att åberopa kultur eller religion som skäl för att inte säkra kvinnors mänskliga rättigheter. Handlingsplanen anger också att våld mot kvinnor "upphäver och skadar" kvinnors mänskliga rättigheter.³³

FN:s generalförsamling har vid upprepade tillfällen antagit resolutioner och andra styrdokument om avskaffande av våld mot kvinnor i hemmet. Dokumenten uppmärksammar våldet som ett samhällsproblem, och som en spegling av ojämlika maktrelationer mellan kvinnor och män.³⁴

Europarådet och Europeiska Unionen är vid sidan av FN viktiga aktörer för att värna mänskliga fri- och rättigheter. EU-samfundet uppmärksammar våldsförhållanden och mänskliga rättigheter på en rad sätt, bland annat genom Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter, EKMR. Denna konvention är den enda som fullt ut

införlivats i svensk lagstiftning. Därmed gäller konventionens stadganden om allas rätt till livet, förbud mot tortyr, slaveri och rätten till frihet och säkerhet och förbud mot diskriminering som svensk lag.³⁵

Inom EU ankommer det annars på stater att själva utforma nationell lagstiftning och åtgärder som rör våld mot kvinnor som definierats som en del av det sociala området, där grundläggande uppfattningar ofta skiljer sig tydligt länderna emellan.

Sexuellt våld i väpnade konflikter

Humanitär rätt fokuserade länge mindre på att skydda civila i krigs- och krigsliknande situationer och mer på hur stater kunde försäkra sig om god behandling av stridande soldater som blev sårade och tillfångatagna. Tre av de fyra Genèvekonventionerna inriktas således på till exempel sårade soldater och skeppsbrutna sjömän – även om konventionerna tar upp skydd av civila.³⁶ Den konvention (från 1949) som rör civilbefolkningen betonar primärt befolkningens rättigheter i fråga om egendom, bland annat genom förbud mot plundring och förstörelse av privat-egendom. Sexuella övergrepp nämns, men främst i relation till kvinnors "ära".³⁷ Genèvekonventionerna kompletterades 1977 med två protokoll, som reglerar inom- respektive mellanstatliga konflikter; båda har ratificerats av över 160 stater. Även om våldtäkt nämns i 1949 års konvention, var det framför allt genom dessa protokoll som sexuella övergrepp blev uttalat uppmärksammade.³⁸

Det förefaller som om en ovilja bland politiker och jurister att tala om, uppmärksamma och erkänna förekomsten av sexuella övergrepp länge lämnat luckor i rättssäkerheten för våldsoffren. Avsaknaden av överenskomna, accepterade texter från tidigare förhandlingar gjorde det exempelvis svårt att säkra skyddet mot sexuellt och annat våld mot flickor och kvinnor under väpnade konflikter vid FN:s fjärde kvinnokonferens i Beijing 1995. Den text som godkändes innebar dock ett erkännande av att våldtäkt i krig under vissa omständigheter kan utgöra krigsförbrytelser och jämnställas med folkmord.³⁹

En juridisk skärpning av skyddet mot sexuella övergrepp kom genom upprättandet av ICC, den internationella brottmålsdomstolen i Rom 1998 – vars stadga antogs bland annat som en följd av det brutala och systematiska sexuella våldet under Balkankrigen.⁴⁰ Stadgan för den internationella brottmålsdomstolen ICC anger att våldtäkt och sexuellt våld kan utgöra krigsförbrytelser under väpnade konflikter och folkmord i fred.⁴¹ Folkmord definieras som ett omfattande och systematiskt våld mot en del av civilbefolkningen, bland annat på religiösa och etniska grunder.⁴² ICC och flera krigsförbrytartribunaler stärkte de rättsliga möjligheterna att motverka och bestraffa övergrepp på civila genom att våldtäkt under konflikter definierats som krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten, både när det rör konflikter mellan stater och inom stater. Världssamfundet har därmed starkare verktyg för att ställa förövare inför rätta och döma dem. Hittills

har detta under ICC:s existens främst använts för att åtala rebeller i forna Jugoslavien och även ett antal afrikanska stater som Uganda, DRK, Sudan, Rwanda och Sierra Leone.⁴³ Ett flertal uppmärksammade rättsfall i FN:s olika krigstribunaler har också bidragit till att våldtäkt numer tolkas och diskuteras i analogi med tortyr, folkmord och brott mot mänskligheten. Bland annat har en rwandesisk politiker (1998) dömts till livstids fängelse för att ha uppmuntrat och bidragit till sexuell våld mot tutsikvinnor under inbördeskriget i Rwanda 1994. Våldtäkterna sägs i rättsfallet utgöra en del i folkmordsbrottet och detta var första gången våldtäkt klart och tydligt definierades som ett krigsbrott.⁴⁴ I ett liknande fall i den internationella krigstribunalen i forna Jugoslavien, senare samma år, jämfördes våldtäkt i krig med tortyr och sades utgöra ett brott mot mänskligheten.⁴⁵

Omfattningen av sexuell våld, och även våld mot civila generellt, är dock en aspekt som fortfarande får förhållandevis lite uppmärksamhet bland flertalet ledande säkerhetsanalytiker.

Sommaren 2008 antog FN:s säkerhetsråd resolution 1820 vilken utgör ytterligare ett viktigt steg mot ökad uppmärksamhet och regler mot sexuell våld i väpnade konflikter. Resolutionen slår fast att våldtäkt under krig utgör ett hot mot internationell fred och säkerhet – det vill säga, våldet hotar hela FN:s fundamentala syfte: att värna de mänskliga fri- och rättigheterna. Säkerhetsrådet ålägger därför stater att agera mot detta våld, och fastslår rådets rätt att utfärda sanktioner om åtgärderna brister.⁴⁶

Säkerhetsrådet antog år 2009 resolution 1888, som innebär att FN:s generalsekreterare inrättar en tjänst för att arbeta med frågor om sexuell våld mot kvinnor under väpnade konflikter.⁴⁷ Till denna post har den tidigare svenska EU-kommissionären Margot Wallström utsetts, på ett mandat som löper över två år. Hennes arbete inriktas bland annat på omfattande och grova våldtäkter av kvinnor i DRK, där övergreppen ofta har inneburit svår lemlästning av kvinnor i alla åldrar.⁴⁸

FN:s fredsbevarade insatser kan också bidra till att motverka sexuell våld mot civila under och efter väpnade konflikter. Ett exempel som ibland framhålls är det mandat FN utformade för sin operation i Namibia under 1990-talet, vilket uttryckligen definierade kvinnor som dialogpartner i FN-insatsen. Noteras bör dock att FN-styrkor inte alltid *skyddat* kvinnor utan att personer i FN:s tjänst också utövade sexuell våld mot kvinnor och flickor och även utnyttjat kvinnors underordning och beroendeställning för sexuella "tjänster".⁴⁹

Hedersrelaterat våld och våld mot hbt-personer

Sexuellt våld ingår också i så kallat hedersrelaterat våld och i våld mot hbt-personer (homo- och bisexuella samt transpersoner). Det hedersrelaterade våldet utövas även mot hbt-personer och förekommer i olika uttrycksformer i skilda delar av världen. Våld i hederns namn definieras som en del av det patriarkala våldet, bland annat av FN:s tidigare specialrapportör om våld mot kvinnor, Radhika Coomaraswamy. Hon

anger att ett *särdrag* för sådant våld inte är de fysiska uttrycken utan att våldet uppmuntras av kollektivet som ett led i ett strukturellt och institutionaliserat förtryck och att våldet utgör ett medel för att utöva kontroll av individer, primärt kvinnor och flickor.⁵⁰ Coomaraswamys rapport och andra FN-texter framhåller också att förutom kvinnor, flickor och hbt-personer så kan också heterosexuella pojkar och män utsättas för hedersrelaterat våld, bland annat genom att bli offer för tvångsäktenskap. Flera självmord bland heterosexuella kvinnor och hbt-personer av bägge könen betraktas som en följd av att människor inte kan ta sig ur misslyckade äktenskap.⁵¹ Pojkar riskerar dock inte på samma sätt som flickor och kvinnor att utsättas för fortlöpande våldtäkter inom äktenskapet, ofta förövade av en betydligt äldre partner.⁵²

I 76 av världens länder är homosexualitet olagligt, och i fem av dessa straffas homosexuella handlingar med döden.⁵³ Inom traditionell *Shari'a* – islamsk juridik och straffrätt – betraktas brottet "hor" som mycket allvarligt, och det bestraffas i flera länder med döden.⁵⁴ "Hor" inbegriper alla utomäktenskapliga sexuella relationer, både hetero- och homosexuella.⁵⁵ Särskilt allvarligt betraktas homosexuella relationer som per definition är kriminaliserade, då samkönade äktenskap inte är statligt sanktionerade.⁵⁶ I vissa länder är det ett brott att utöva homosexuella handlingar men däremot inte att vara homo- eller bisexuell, alternativt transperson. På många håll är fördömandena dock starka, exempelvis i Vitryssland och i flera afrikanska länder har statschefer talat om att utrota homosexuella. Samtidigt har religiösa ledare världen över gjort uttalanden som riskerar att göra hbt-personer skyddslösa i fråga om sexuella övergrepp, våldtäkter och annat våld; våld som förstärker hbt-personers isolering, osäkerhet, rädsla och utsatthet för diskriminering.

Ett ämne som uppmärksammats i fråga om lesbiska och bisexuella kvinnors utsatthet för sexuellt våld är så kallade omvändelsevåldtäkter.⁵⁷ Begreppet är relativt nytt och betecknar våldtäkter som begås i syfte att "bota" eller avvänja (framför allt) kvinnor ifrån homosexualitet. Omvändelsevåldtäkterna har beskrivits som en sorts sexualiserade hatbrott som syftar till att bestraffa dem som lever i andra samlevnadsformer än heterosexuella. Våldtäkterna utförs ofta av offrets familj och släktingar, men även av andra personer. Fenomenet började uppmärksammas i södra Afrika där omvändelsevåldtäkter är mycket vanliga, men denna typ av sexuellt våld förekommer över hela världen. En studie av lesbiska kvinnor i Sydafrika visar att tio procent av de svarta lesbiska kvinnorna och fyra procent av de vita lesbiska kvinnorna har blivit utsatta för omvändelsevåldtäkter. Studien uppskattar också att en av tre svarta lesbiska kvinnor har utsatts för våldtäkt före 25 års ålder.⁵⁸

Även transpersoner är en särskilt utsatt grupp och kunskap om dessa personers erfarenhet av sexuellt våld är eftersatt. Gruppen transpersoner är osynliggjord i både sociala och kulturella sammanhang och i instanser såsom hälso- och sjukvård, socialtjänst och rättsväsende.⁵⁹ Vidare riskerar de etablerade stödverksamheter som riktar sig till våldtäktsoffer att inte bemöta transpersoner på ett adekvat sätt.

På grund av bristande kunskap om denna grupp behandlas offer i enlighet med biologiskt, i stället för självupplevt, kön.⁶⁰

Hbt är fortfarande ett ovanligt begrepp i FN-sammanhang. I den mån hbt-aspekter förekommer i fråga om operativa insatser i FN-sammanhang är det när homosexuella män uppmärksammas i åtgärder mot hiv/aids. Unicef har dock bidragit till att bryta tystnaden i frågan genom att belysa barns sexualitet och identiteter, inklusive hbt-frågor, i en global studie om skolbarn.⁶¹

En rad organisationer inom det civila samhället i länder världen över arbetar också med att uppmärksamma och åtgärda våld i hederns namn och våld mot hbt-personer, ofta genom att söka angripa de värderingar och maktstrukturer som ligger bakom våldet.⁶²

Världsomspännande åtgärder mot mäns våld mot kvinnor

Uppmärksamhet riktad mot mäns våld mot kvinnor har sällan inneburit preventiva åtgärder för att minska våldet utan har snarare varit inriktade på att bistå och skydda offer. Oftast har extrema former av våld stått i fokus, snarare än det "vardagsvåld" – inklusive våldtäkt – som huvudsakligen drabbar kvinnor i nära relationer. Exempelvis har könsstympning och människohandel för sexuella ändamål under flera år varit särskilt uppmärksammat och frågorna har givits förhållandevis stora resurser. Detta kan delvis ses som en fråga om migration, det vill säga tolkas mot bakgrund av att välfärdsstater fäster vikt vid att kontrollera sina nationsgränser.⁶³

Betydligt färre åtgärder riktas mot de övergripande maktstrukturer och föreställningar om mäns överordning som ligger bakom de olika uttrycken för våldet.

EU-länderna och flera andra länder stödjer och uppmärksammar aktivt det arbete som bedrivs av FN:s specialrapportörer. Sverige arrangerade under en rad år särskilda konferenser och har i övrigt sökt uppmärksamma och motverka könsstympning och hedersrelaterat våld, och aktivt verkat för att sådant våld ska uppmärksammas inom FN och andra internationella fora.⁶⁴ En möjlighet att sätta ökat fokus på våldtäkter, och kopplingarna till bakomliggande strukturer och värderingar som tolererar och ibland sanktionerar sådant våld, kunde vara att få till stånd en internationell hearing eller konferens i ämnet.

Sveriges agerande ska bland annat ses mot bakgrund av de skyldigheter Sverige åtagit sig genom FN:s och Europarådets konventioner. Dessa framhåller staters skyldighet att visa tillbörlig omsorg och göra sitt yttersta för att genom lagstiftning och andra åtgärder förhindra och straffa våldsverkare samt att bistå offren. Underlåtenhet från statens sida i ovan nämnda avseenden kan innebära att staten gör sig skyldig till brott mot de mänskliga rättigheterna.

Det finns önskemål på flera håll, främst bland frivilligorganisationer, att utforma en juridiskt bindande konvention mot våld mot kvinnor, bland annat för att öka trycket på stater att ingripa mot det systematiska och omfattande våld det är fråga om.⁶⁵

Stora delar av det civila samhället och forskarvärlden (både i väst, öst och syd) – har länge varit pådrivande för att stärka regelverken mot patriarkalt våld och förtryck, ofta med fokus på mäns (och pojkars) våld mot kvinnor och flickor. Kvinnoorganisationer och nätverk har under decennier arbetat för att öka både staternas och det internationella samfundets insatser för att åtgärda mäns våld mot kvinnor och flickor. Vissa organisationer har fokuserat på våld i samband med väpnade konflikter och på att effektivt åtgärda våldet, att bistå offren samt att införliva våld mot kvinnor i den övergripande säkerhetspolitiska agendan.⁶⁶ Även religiösa samfund och grupper har framhållit behovet av tydligare regelverk mot våld mot kvinnor och flickor, bland annat Lutherska Världsförbundet, Svenska kyrkan och WLUM (Women Living Under Muslim Law).

Sammantaget har en rad åtgärder vidtagits internationellt de senaste 10 till 20 åren för att bryta tystanden kring mäns våld mot kvinnor. Som Ertürk påpekar har den ökade uppmärksamheten på mäns våld mot kvinnor hittills framför allt inriktats på handlingsplaner och riktlinjer inom organisationer och myndigheter.⁶⁷ Dessutom har insatser vidtagits för att bistå offer för våldet, främst i form av skyddat boende och andra reaktiva åtgärder. De belopp och övriga resurser som anslagits har dock ofta varit begränsade. Ertürk pekar på vikten av förebyggande insatser och varnar för att blunda för att våld och förtryck mot kvinnor är mer uttalat i vissa grupper än i andra. Hon påpekar att det faktum att våld mot kvinnor är ett problem även i västvärlden inte ska förhindra en gradering av patriarkala strukturer eller fördömanden av patriarkat i syd. Ertürk varnar också för att fokus på etnisk diskriminering ofta skymmer det faktum att könsdiskriminering och kvinnoförtryck förekommer inom etniska minoritetsgrupper. Hon pekar också på hur fundamentalistiska krafter, bland annat vid förhandlingar i FN, utnyttjat vad vissa upplever som tolerans för ”kulturella skillnader” för att få acceptans för ståndpunkter som drastiskt begränsar kvinnors rättigheter.⁶⁸

Den internationella organisationen Oxfam påpekar att förhållandevis lite görs för att straffa förövare och påverka och förändra strukturer som vidmakthåller mäns våld mot kvinnor. Oxfam anser att insatser behövs på tre områden för att motverka våldtäkter och annat våld mot kvinnor; rekommendationer som också är tillämpliga i allt arbete mot våldtäkter, oavsett kön på offer och förövare:

a) att stödja offren för våldet och öka deras kunskap om att de inte behöver acceptera våldet

b) att straffa förövarna, bland annat som en signal till andra (män) att våldet är oacceptabelt

c) att ändra ekonomiska och sociala system liksom dubbelmoral rörande kvinnors och mäns sexuella och reproduktiva rättigheter som vidmakthåller kvinnors underordning.⁶⁹

Avslutningsvis kan konstateras att graden av jämställdhet, förtryck och våld mot kvinnor skiljer sig åt världen över, liksom de satsningar som görs för att bekämpa

bristen på jämställdhet. Skillnaderna beror bland annat på de landvinningar som gjorts kring kvinnors rättigheter, bland annat i Sverige, och som skett genom ett aktivt arbete av kvinnoorganisationer och aktivister, ofta i strid med starka patriarkala motkrafter men efterhand ofta med stöd av myndigheter och kommuner. De framsteg som uppnåtts har även givit kvinnor rätt till abort och preventivmedel, möjligheter till utbildning oavsett kön, ekonomiskt oberoende, lika arvsrätt och tillträde till arbetsmarknaden. Liknande reformer eftersträvas i dag av kvinnoorganisationer världen över, även i områden med starka fundamentalistiska krafter, och ligger till grund för ett ökat säkerställande av kvinnors grundläggande mänskliga och medborgerliga rättigheter.⁷⁰

Förekomsten av sexuellt, fysiskt och psykiskt våld är ett av de största jämställdhetsproblemen i världen och något som bidrar till att vidmakthålla bristande jämställdhet. Det finns olika strategier för att motverka sexuellt våld mot kvinnor, men det bör noteras att okunskapen är stor när det gäller vilka åtgärder som är mest verkningsfulla mot våldet och förtrycket, och att det inte finns några tecken på att våldet globalt sett har minskat.⁷¹

- ¹ FN, Generalsekretariatet (2006) *Ending violence against women. From words to action. A study of the Secretary-General*. New York: FN.
- ² WHO (2005) *Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women. Initial Results on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses*. Genève: WHO.
- ³ WHO (2002) *World report on violence and health*. Genève: WHO.
- ⁴ FN, Generalsekretariatet (2006) *Ending violence against women. From words to action. A study of the Secretary-General*. New York: FN.
- ⁵ AWID (2007) "Association for Women's Rights in Development" (www.awid.org). Kontrollerad 2010-05-12.
- ⁶ FN, Generalsekretariatet (2006) *Ending violence against women. From words to action. A study of the Secretary-General*. New York: FN.
- ⁷ WHO (1997) *Violence against women: a priority health issue*. Genève: WHO.
- ⁸ Ibid.
- ⁹ Sen, Amartya (1999) *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- ¹⁰ Johnsson-Latham, Gerd (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*. Regeringskansliet: Justitiedepartementet.
- ¹¹ Hayward Finney, Ruth (2000) *Breaking the Earthenware Jar: Lessons from South Asia to End Violence against Women and Girls*. Kathmandu: UNICEF.
- ¹² Davies, Miranda (2000) (red.) *Women and Violence. Realities and Responses Worldwide*. London/New York: Zed Books.
- ¹³ WHO (1997) *Violence against women: a priority health issue*. Genève: WHO.
- ¹⁴ Ibid.
- ¹⁵ Huber, Douglas, Saedi, Nika, Samadi, Abdul, Khalil (2010) "Achieving success with family planning in rural Afghanistan", *Bulletin of the World Health Organization*, Volume 88, Number 3, March 2010, (161-240).
- ¹⁶ Kvinna till kvinna (2007) *Pushing the limits. Young women's voices about war, peace and power*.
- ¹⁷ WHO (2009) *Women and health. Today's evidence tomorrow's agenda*. Genève: WHO; FN, Generalsekretariatet (2002) *Women, Peace and Security. Study submitted by the Secretary-General pursuant to Security Council resolution 1325 (2000)*. New York: FN.
- ¹⁸ Lassinnatti, Gunnar (2009) "Demokratiska Republiken Kongo – en global tragedi", <http://www.palmecenter.se/Vad-tycker-vi/Artiklar/Arkiv/Afrika/Ovriga/090414-Demokratiska-Republiken-Kongo--en-global-tragedi/> Kontrollerad 2010-04-26.
- ¹⁹ FN, Säkerhetsrådet, S/2009/362, 15 juli 2009, "Report of the Secretary General pursuant to Security Council resolution 1820", s. 5, 12§.
- ²⁰ Wahldén, Christina (2009) *Du kan glömma bort ditt eget barn. Kvinna i krig*. Stockholm: Svenska Röda Korset/Carlssons förlag, s. 137.
- ²¹ Mojab, Shahrzad, Abdo, Nahla (2004) (red.) *Violence in the name of Honour: Theoretical and political challenges*. Istanbul: Bilgi University Press.
- ²² AWID (2008) "Five Myths on Religious Fundamentalism" (www.awid.org). Kontrollerad 2010-05-12.
- ²³ Mojab, Shahrzad, Abdo, Nahla (2004) (red.) *Violence in the name of Honour: Theoretical and political challenges*. Istanbul: Bilgi University Press.
- ²⁴ FN, Generalsekretariatet (2006) *Ending violence against women. From words to action. A study of the Secretary-General*. New York: FN; Johnsson-Latham, Gerd (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*. Regeringskansliet: Justitiedepartementet.
- ²⁵ Hayward Finney, Ruth (2000) *Breaking the Earthenware Jar: Lessons from South Asia to End Violence against Women and Girls*. Kathmandu: UNICEF.
- ²⁶ UN Covenant on Civil and Political Rights, G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 52, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171, trädde i kraft 23 mars 1976.

- ²⁷ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, G.A. res. 34/180, 34 U.N. GAOR Supp. (No. 46) at 193, U.N. Doc. A/34/46.
- ²⁸ CEDAW (1992) General Recommendations made by the Committee, no 19, 11th session, 1992.
- ²⁹ Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor (artikel 1), G.A. res. 48/104, 48 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 217, U.N. Doc. A/48/49 (1993).
- ³⁰ Ibid. (artikel 4 c).
- ³¹ FN, Generalförsamlingen, A/CONF.157/23, 12 juli 1993, "Vienna declaration and programme of action".
- ³² Ibid.
- ³³ FN, Beijing Platform for Action, Fourth World Conference on Women, 15 september 1995.
- ³⁴ FN, Generalförsamlingen, A/RES/58/147, 19 december 1993, "Elimination of violence against women"; Johnsson-Latham, Gerd (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*. Regeringskansliet: Justitiedepartementet.
- ³⁵ Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms CETS No.: 005. Avd 1, artikel 2, 3, 4, 5 och 14; Johnsson-Latham, Gerd (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*. Regeringskansliet: Justitiedepartementet.
- ³⁶ Genèvekonventionen den 12 augusti 1949 angående förbättrande av behandlingen av sårades och sjukas behandling vid stridskrafterna i fält (I) 75 U.N.T.S. 31; Genèvekonventionen den 12 augusti 1949 angående förbättrande av behandlingen av sårade, sjuka och skeppsbrutna tillhörande stridskrafterna till sjöss (II) 75 U.N.T.S. 85; Genèvekonventionen den 12 augusti 1949 angående krigsfångars behandling (III) 75 U.N.T.S. 135; Genèvekonventionen den 12 augusti 1949 angående skydd för civilpersoner under krigstid (IV) 75 U.N.T.S. 187. Konventionerna trädde i kraft 21 oktober 1950.
- ³⁷ Art. 27 stipulerar att kvinnor "ska särskilt skyddas mot varje handling, som kan kränka hennes ära, framför allt våldtäkt, påtvingad prostitution och varje slag av otillbörligt närmande." Genèvekonventionen den 12 augusti 1949 angående skydd för civilpersoner under krigstid (IV) 75 U.N.T.S. 187. Konventionen trädde i kraft 21 oktober 1950.
- ³⁸ Tilläggsprotokoll till Genèvekonventionerna den 12 augusti 1949 rörande skydd för offren i internationella väpnade konflikter (Protokoll I) 1125 U.N.T.S. 3; Tilläggsprotokoll till Genèvekonventionerna den 12 augusti 1949 rörande skydd för offren i icke-internationella väpnade konflikter (Protokoll II) 1125 U.N.T.S. 609. Båda tilläggsprotokollen trädde i kraft 7 december 1978.
- ³⁹ Beijing Platform for Action, Fourth World Conference on Women, 15 september 1995. 131§.
- ⁴⁰ Se Faber, Marion, Stieglmayer, Alexandra (1994) (red.) *Mass Rape: The War against Women in Bosnia Herzegovina* (Lincoln/London: University of Nebraska Press) samt *The Prosecutor v. Anto Furundzija* (Trial Judgement), IT-95-17/1-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 10 december 1998.
- ⁴¹ Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen, Rom den 17 juli 1998 (SÖ 2002:59), ratificerades av Sverige 14 juni 2001, art. 7 (1) (g) [krigsbrott]; art. 8(2)(b)(xxii) [brott mot mänskligheten].
- ⁴² Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen, Rom den 17 juli 1998 (SÖ 2002:59), ratificerades av Sverige 14 juni 2001. *The Prosecutor v. Anto Furundzija* (Trial Judgement), IT-95-17/1-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 10 december 1998.
- ⁴³ För diverse (pågående) rättsfall i DRK se <http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Situations+and+Cases/Situations/Situation+ICC+0104/Kontrollerad> 2010-05-12.
- ⁴⁴ *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu* (Trial Judgement), ICTR-96-4-T, International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), 2 september 1998.
- ⁴⁵ *The Prosecutor v. Anto Furundzija* (Trial Judgement), IT-95-17/1-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 10 December 1998.
- ⁴⁶ FN, Säkerhetsrådet, S/RES/1820, 19 juni 2008, "Resolution 1820 (2008)".
- ⁴⁷ FN, Säkerhetsrådet, S/RES/1888, 30 september 2009, "Resolution 1888 (2009)".
- ⁴⁸ Se: Pickup, Francine, Sweetman, Caroline (2001) *Ending Violence against Women: A Challenge for Development and Humanitarian Work*. Oxfam.
- ⁴⁹ FN, Generalsekretariatet, ST/SGB/2003/13, 9 oktober 2003, "Secretary-General's Bulletin: Special measures for protection from sexual exploitation and sexual abuse"; FN, Generalförsamlingen, A/RES/62/63, 8 januari 2008, "Criminal accountability of United Nations officials and experts on mission"; Johnsson-Latham, Gerd (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*. Regeringskansliet: Justitiedepartementet.
- ⁵⁰ FN, Det ekonomiska och sociala rådet, E/CN.4/2002/83, 31 januari 2002. "Cultural practices in the family that are violent towards women".
- ⁵¹ FN, Ekonomiska och sociala rådet, E/CN.4/2004/66, 3 mars 2004, "Integration of Human Rights of Women and the Gender Perspective: Violence against Women".
- ⁵² Johnsson-Latham, Gerd (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*. Regeringskansliet: Justitiedepartementet.
- ⁵³ Ottoson, Daniel (2009) *State-sponsored Homophobia. A world survey of laws prohibiting same sex activity between consenting adults*, ILGA (The International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association), Report May 2010.
- ⁵⁴ Dödsstraff stipuleras i Iran, Mauretanien, Saudiarabien, Sudan och Jemen (även i vissa delar av Somalia och Nigeria), länder som alla i vissa utsträckning tillämpar *Shari'a*, se Ottoson, Daniel (2009) *State-sponsored Homophobia. A world survey of laws prohibiting same sex activity between consenting adults*, ILGA (The International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association), maj 2010. Se även Hjärke, Jan (2005) *Shari'a. Gudomlig lag i en värld i förändring*. Stockholm; Norstedts.
- ⁵⁵ Amnesty International, "Hedersmord och islam", www2.amnesty.se/krig.nsf/Webbdokument/73BB737C68B9E97AC1256C94003F01DF?opendocument.. Kontrollerad 2010-05-12.
- ⁵⁶ NCK (2009) *Våld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala: Uppsala universitet.
- ⁵⁷ Se exempelvis Muthien, Bernedette (2007) "Queering Borders. An African Activist Perspective", *Journal of Lesbian Studies*, Vol. 11. s. 321–330.
- ⁵⁸ ILGA (2006), *Lesbian and Bisexual Women's Health: Common Concerns, Local Issues*, ILGA (The International Lesbian and Gay Association), Report, issue 121, March 2006. Se även NCK (2009) *Våld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 58 f.
- ⁵⁹ Davies, Michelle (2002) "Male sexual assault victims: a selective review of the literature and implications for support services", *Aggression and Violent Behavior*, 7. (203–214). s. 209. se även Witten, Tarynn M., Eyler, Amy E. (1999) "Hate crimes and violence against the Transgendered", *Peace Review. A Journal of Social Justice*, 11:3, (461–468). s. 464.
- ⁶⁰ NCK (2009) *Våld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala: Uppsala universitet.
- ⁶¹ FN, Declaration on sexual orientation and gender identity; Johnsson-Latham, Gerd (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*. Regeringskansliet: Justitiedepartementet.

- ⁶² Det gäller exempelvis den franska organisationen "Ni putes ni soumises" och dess svenska motsvarighet "Varken hora eller kuvad", liksom ett nätverk i den svenska riksdagen som arbetar över partigränser mot det hedersrelaterade våldet.
- ⁶³ Johnsson-Latham, Gerd (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*. Regeringskansliet: Justitiedepartementet.
- ⁶⁴ Ibid.
- ⁶⁵ FN, Ekonomiska och sociala rådet, E/CN.4/2004/66, 3 mars 2004, "Integration of Human Rights of Women and the Gender Perspective: Violence against Women".
- ⁶⁶ Ibid.
- ⁶⁷ FN, Department of Economic and Social Affairs, Division for the Advancement of Women (2002/2003) Ertürk, Yakin: ""The Challenge of Governance: Ensuring the Human Rights of Women and the Respect for Cultural Diversity", Se även FN, Generalförsamlingen, A/HRC/4/34, 17 januari 2007, "Intersections between culture and violence against women".
- ⁶⁸ Ibid.
- ⁶⁹ Pickup, Francine, Sweetman, Caroline (2001) *Ending Violence against Women: A Challenge for Development and Humanitarian Work*. Oxfam.
- ⁷⁰ FN, Ekonomiska och sociala rådet, E/CN.4/2004/66, 3 mars 2004, "Integration of Human Rights of Women and the Gender Perspective: Violence against Women"; Johnsson-Latham, Gerd (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*. Regeringskansliet: Justitiedepartementet.
- ⁷¹ WHO (1997) *Violence against women: a priority health issue*. Genève: WHO.